

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGA**

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai
el. paštas post@socmin.lt

2025-02- Nr. (1.19-2025-80)2-

DĖL TEISĖS AKTŲ PROJEKTŲ NR. 25-2835, 25-2836, 25-2837, 25-2838, 25-2839, 25-2840, 25-2841 DERINIMO

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtais ir pateiktais derinti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.163, 3.217, 3.224, 3.243, 3.246, 3.250, 3.260, 3.261, 3.262, 3.264, 3.266, 3.269 straipsnių pakeitimo ir kodekso 3.211 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektu (Nr. 25-2836), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 499 ir 502 straipsnių pakeitimo įstatymo projektu (Nr. 25-2837), Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymo Nr. XI-681 4, 5 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projektu (Nr. 25-2838), Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 42 straipsnio pakeitimo įstatymo projektu (Nr. 25-2839), Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 32 straipsnio pakeitimo įstatymo projektu (Nr. 25-2840), Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo Nr. I-621 17 ir 21 straipsnio pakeitimų įstatymo projektu (Nr. 25-2841) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.163, 3.217, 3.224, 3.243, 3.246, 3.250, 3.260, 3.261, 3.262, 3.264, 3.266, 3.269 straipsnių pakeitimo ir kodekso 3.211 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 499 ir 502 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymo Nr. XI-681 4, 5 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 42 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 32 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo Nr. I-621 17 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“ projektu (Nr. 25-2835), teikia žemiau išdėstytus siūlymus jo tobulinimui:

I. Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.163, 3.217, 3.224, 3.243, 3.246, 3.250, 3.260, 3.261, 3.262, 3.264, 3.266, 3.269 straipsnių pakeitimo ir kodekso 3.211 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektu (Nr. 25-2836)

1. Projekto 1 straipsniu siūloma pripažinti netekusia galios Civilinio kodekso (toliau – CK) 3.163 straipsnio 5 dalį, kurioje nustatyta, jog jei tėvai ar globėjai (rūpintojai) vaikų teises pažeidinėja, priemonių vaikų teisėms užtikrinti gali imtis valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija ar prokuroras. Projekto rengėjai siūlymą argumentuoja tuo, kad „Vaiko teisių apsaugos

pagrindų įstatyme (toliau – VTAPĮ) tiek Tarnyba, tiek Lietuvos Respublikos prokuratūra yra numatytos, kaip vaiko teisių apsaugą užtikrinančios institucijos, tuo tarpu CK 3.163 straipsnio 5 dalyje šioms įstaigoms numatoma ne pareiga, o teisė imtis priemonių vaikų teisėms užtikrinti, jei jas pažeidinėja vaiko atstovai pagal įstatymą, taip sudarant prielaidas galimam skirtingam teisės normų interpretavimui. Pastebėtina, kad sistemiškai taikant VTAPĮ, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo ir CK nuostatas teisinis reguliavimas yra ir pakankamas, ir aiškus, todėl šios nuostatos įtvirtinimas CK laikytinas pertekliu ir netikslingu.“

Vertinant pateiktus argumentus atkreiptinas dėmesys į tai, kad VTAPĮ prokuratūra yra nurodyta kaip viena iš vaiko teises užtikrinančių institucijų (įstatymo 47 straipsnio 4 dalies 3 punktas), taip pat įstatymo 49 straipsnio „Kitų ministerijų kompetencija vaiko teisių apsaugos srityje“ 6 dalyje nurodytos bendros prokuratūros kompetencijos – „prokuratūra, vykdydama Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatyme nustatytas funkcijas, susijusias su baudžiamuoju persekiojimu ir viešojo intereso gynimu, atlieka ikiteisminius tyrimus ir jiems vadovauja. Valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko ir viešąjį interesą gina prokurorai, turintys specialiųjų žinių, reikalingų darbui su vaikais.“ Taigi, VTAPĮ įtvirtinta blanketinė norma į Prokuratūros įstatymą, kuri, priešingai nei teigia Projekto autoriai, savaime (nesant pagrindų, nustatytų kituose įstatymuose) nesukuria prokuratūrai pareigos imtis priemonių vaiko teisių užtikrinimui, ir tokiu būdu nesukuria VTAPĮ ir CK normų konkurencijos, o taip pat nesudaro prielaidų skirtingam teisės normų aiškinimui ir /ar interpretavimui. Diskutuojant apie galimą normų konkurenciją ir siekį ją spręsti siūlomą CK 3.163 straipsnio 5 dalies pripažinimu netekusiu galios, atkreiptinas dėmesys į tai, kad CK yra aukštesnės teisinės galios teisės aktas, todėl net ir esant teisės normų konkurencijai turėtų būti tikslinamos ir keičiamos ne CK, o VTAPĮ nuostatos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pakartotinai siūlo įvertinti tikslingumą pripažinti netekusia galios CK 3.163 straipsnio 5 dalį, taip pat pakartotinai¹ atkreipia dėmesį į šios normos reikšmę viešojo intereso gynimo aspektu. Kaip buvo minėta ankstesnio projekto (Nr. 24-16655) derinimo metu, Prokuratūros įstatymo 19 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad prokurorai gina viešąjį interesą, kai nustato teisės akto pažeidimą, kuriuo pažeidžiamos asmens, visuomenės, valstybės teisės ir teisėti interesai, ir toks pažeidimas laikytinas viešojo intereso pažeidimu. Įstatymų leidėjas suteikė teisę prokurorui diskreciją spręsti, ar nustatytas teisės akto pažeidimas yra viešojo intereso pažeidimas, išskyrus šiuo metu galiojančioje Civiliniame kodekse redakcijoje (pavyzdžiui, 3.163 straipsnio 5 dalyje) ir Civilinio proceso kodekse nustatytus atvejus, kai viešojo intereso pažeidimas yra preziumuojamas. Neginčytina, kad ir kituose CK straipsniuose yra nustatytos prokuroro teisės ginant viešąjį interesą imtis priemonių vaiko teisių apsaugai užtikrinti (pavyzdžiui, CK 3.182. Asmenys, turintys teisę kreiptis dėl tėvų valdžios apribojimo ar apribojimo panaikinimo, 3.183 straipsnis. Tėvų valdžios apribojimo prašymų nagrinėjimas, 3.185 straipsnis. Nepilnamečių

¹ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2024-10-30 raštas Nr. (1.19 -2024-1480)2-882 „Dėl teisės aktų projektų Nr.24-16654, 24-16655, 24-16656 derinimo“

vaikų turto tvarkymas, 3.246 straipsnis. Globėjo ir rūpintojo atleidimas ir nušalinimas nuo pareigų, kt.), tačiau manytina, jog 3.163 straipsnio 5 dalies norma yra bendroji norma išvardintų straipsnių specialiųjų normų atžvilgiu.

2. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė nepritaria Projekto autorių siūlymui pripažinti CK 3.211 straipsnį, pagal kurį amžiaus skirtumas tarp įvaikintojo ir įvaikinamo vaiko turi būti ne mažesnis nei 18 metų, netekusiu galios (Projekto 2 straipsnis).

Projekto rengėjai aiškinamajame rašte nurodo, kad toks siūlymas suformuluotas atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo išaiškinimą dėl su asmens amžiumi siejamų ribojimų globoti (rūpinti) vaiką ir Ministerijos poziciją, „jog analogiškai, individualus požiūris į asmenį, ketinantį į savo šeimą priimti vaiką, turėtų būti taikomas ir įvaikinimo atvejais, <...> globos (rūpybos) / įvaikinimo ekspertai, fiziniams asmenims siekiantiems globoti (rūpinti) / įvaikinti vaiką ar specialistams parenkantiems vaikui globėją (rūpintoją) / įvaikintoją rekomenduoja vadovautis kuo natūralesniu amžiaus skirtumu tarp vaiko ir asmens, t. y. siūlomas / norimas įvaikinti vaikas turėtų kuo artimiau atitikti galimų turėti / turimų vaikų amžių, tačiau pastebėtina, kad CK 3.211 straipsnio nuostata įvaikinimo atveju visiškai užkerta galimybės specialistams kuo individualiau vertinti konkrečias asmenų situacijas. Kiekvieno asmens gebėjimai tiek globoti (rūpinti), tiek įvaikinti vaiką būtų vertinami individualiai, atsižvelgiant į jo individualią situaciją, motyvus, galimybę užtikrinti geriausius vaiko interesus, todėl manytina, kad CK 3.211 straipsnio nuostatų, turėtų būti atsisakyta, kaip perteklinai ribojančių asmenų teisę įvaikinti.“

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė savo poziciją grindžia sekančiais argumentais:

- siūlomi teisinio reguliavimo pakeitimai neleis pasiekti Projekto aiškinamajame rašte nurodytų tikslų dėl kuo natūralesnio amžiaus skirtumo tarp tėvių ir įvaikių, nes pritarus pakeitimams, įstatymas suteiks teisę ir sudarys galimybę 19-mečiui asmeniui įsivaikinti 15-16 metų vaiką. Neabejotinai individualaus vertinimo procese bus vertinama asmens, norinčio įvaikinti branda, gebėjimai užtikrinti vaiko poreikius, tačiau reikėtų įvertinti, jog jauno amžiaus pilnametystės sulaukusiems asmenims neretai patiems dar reikalinga pagalba ir parama, o pripažinus netekusiu galios šią Civilinio kodekso normą nebus teisinio pagrindo neigiamai vertinti 19-mečio gebėjimus ir pasirengimą įvaikinti 15-16 metų vaiką, o tokie neigiami įvertinimai (atestuotų specialistų išvados, komisijos sprendimai), nesant įstatyme numatyto įvaikintojo ir įvaikinamo vaiko amžiaus skirtumo, sudarys prielaidas ginčyti vertinimo išvadas ir priimamus sprendimus. Be to, Konstitucinio Teismo 2024 m. gegužės 20 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 3.269 straipsnio 7 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (byla Nr.10-A/2023) Teismas pažymėjo, kad išdėstyti argumentai nereiškia, kad asmens amžius iš viso nevertintinas sprendžiant dėl tokio asmens skyrimo globėju.

- įvaikinimo procesas turi būti nukreiptas į be tėvų globos likusio vaiko teisių ir interesų užtikrinimą, ir būtent šis principas turi būti prioritetas įvaikinimo procese. CK 3.209 straipsnio 1 dalyje, JT vaiko teisių konvencijos 21 straipsnyje nustatyta, kad įvaikinimas galimas tik vaiko interesais. Kaip pažymi JT vaiko teisių komitetas, įvaikinimo kontekste vaiko interesai ne tas

pats, kas „pirmiausia“ atsižvelgti į tai, kas geriausia vaikui, kaip nustatyta Konvencijos 3 straipsnyje. Ši sąvoka reiškia, kad nesvarbu, kokie yra įvaikintojų interesai, svarbu, kad jie nenustelbtų vaiko interesų arba būtų jiems tolygūs². Primintina, kad įvaikinimo procesas turi būti organizuojamas taip, kad vaikui būtų parinktas jo poreikius geriausiai patenkinti galintys tėviai, o ne tėviams parenkamas jų pageidaujamas ar pasirinktas vaikas. Todėl Projekto rengėjų argumentas dėl „CK 3.211 straipsnio nuostatų, kaip perteklinai ribojančių asmenų teisę įvaikinti“ ar užkertančių kelią „individualiau vertinti konkrečias asmenų situacijas“, laikytinas netinkamu ir nederančiu vaiko teisių ir interesų prioritetiškumo užtikrinimo kontekste.

- Specialiųjų tyrimų tarnyba 2017 metais atlikusi antikorupcinį teisės aktų, reguliuojančių įvaikinimą, antikorupcinį vertinimą, nustatė teisinio reguliavimo spragas ikiteisminio įvaikinimo procese, kėlusias nesąžiningų, neobjektyvių, neskaidrių sprendimų priėmimo ir įvaikinimo proceso užtęsimo rizikas, ir pažymėjo, kad nedetalizuojamas asmens, siekiančio įvaikinti siūlomą vaiką, atrankos vykdymo principas, Nors buvo tobulinami poįstatyminiai teisės aktai, reguliuojantys ikiteismines įvaikinimo procedūras ir siekiama pašalinti nustatytas rizikas, pritarus siūlomiems teisinio reguliavimo pakeitimams vėl gali tapti aktualūs anksčiau antikorupciniu požiūriu neigiamai įvertinti aspektai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, suprasdama projekto rengėjų siekį skatinti įvaikinimą ir įvaikinimo procedūras pagreitinėti ir supaprastinti, siūlo ieškoti alternatyvių įvaikinimo skatinimo priemonių ir būdų, kurie nesudarytų prielaidų vaiko interesų pažeidimui, nekeltų abejonių proceso skaidrumu. Sutikdama, kad gali būti atvejų, kai CK 3.211 straipsnio 1 dalyje nustatytam amžiaus tarp įvaikintojo ir įvaikinamo vaiko skirtumui gali būti tikslinga taikyti išimtis, siūlytina svarstyti galimybę ne pripažinti netekusia galios paminėto straipsnio 1 dalies normą, o joje įtvirtinti išimtis, dėl kurių išskirtiniais atvejais sprendžia teismas.

3. Projekto rengėjai aiškinamajame rašte nepateikia argumentų, kuriais remiantis siūlo pripažinti netekusiu galios CK 3.211 straipsnio 2 dalį, todėl, įvertindama įvaikinimo sukeltas teises pasekmes, siūlo atsisakyti šios iniciatyvos.

4. Įvertinant įvaikinimo sukeltas teises pasekmes ir vaiko globos (rūpybos) ir įvaikinimo pasekmių skirtumus, siūlytina apstvarstyti tikslingumą papildyti Civilinio kodekso 3.216 straipsnį, taikant analogiją su vaiko globos organizavimo santykių reguliavimu (CK 3.268 str. 2 d. 3 p.) ir nustatyti, kad įvaikinimo atveju turėtų būti išklausyta asmenų, norinčių įvaikinti vaiką, vaikų nuomonė dėl įvaikinimo ir gauti vyresnių nei 16 metų vaikų sutikimai, kad jo tėvai (vienas iš tėvų) taptų tėviais.

5. Papildyti Projekto 3 straipsniu keičiamą 3.217 straipsnio 1 dalį, po žodžių junginio „kodekso 3.210“ įrašant „3.211, 3.212, 3.213, 3.216“, vietoj žodžio straipsnyje“ įrašyti „straipsniuose“.

² Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas, UNICEF, 2002; <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/vaiko-teisiu-apsauga/konvencijos>.

Šis siūlymas pateiktas įvertinant Kodekso 3.212, 3.213 straipsnių turinį (pavyzdžiui, nutarties, patvirtinančios sutikimą įvaikinti, įsiteisėjusį nuorašą teismas per tris darbo dienas išsiunčia valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai; pareiškimą dėl sutikimo įvaikinti vaiką atšaukimo tėvai (neveiksnų šioje srityje tėvų globėjai ar ribotai veiksnūs šioje srityje tėvai kartu su rūpintojais) turi įteikti valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai) ir tai, kad asmenų, norinčių įvaikinti vaiką, pa(si) rengimas įvaikinti vaiką apima: asmens, norinčio įvaikinti vaiką, pradinį įvertinimą, dalyvavimą mokymuose pagal Tarnybos direktoriaus tvirtinamą programą, skirtuose pasirengti įvaikinti vaiką (toliau – mokymai), ir išvados dėl asmens, norinčio įvaikinti vaiką, pasirengimo jį įvaikinti (toliau – išvada) parengimą.

Būtent Kodekso 3.210, 3.211, 3.212, 3.213, 3.216 straipsniuose nustatytų reikalavimų atitikimo patikrinimas apima pradinio vertinimo etapą, kurį atlieka valstybinės vaiko teisių apsaugos institucija, kuri surinkusi ir įvertinusi pateiktus dokumentus bei surinktus duomenis iš Lietuvos Respublikos gyventojų registro, Įtariamųjų, kaltinamųjų ir nuteistųjų registro, Socialinės paramos šeimai informacinės sistemos (toliau – SPIS), Neveiksnų ir ribotai veiksnų asmenų registro priima teigiamą arba neigiamą sprendimą dėl asmens, norinčio įvaikinti vaiką, pradinio įvertinimo. Priėmus teigiamą sprendimą dėl pradinio vertinimo, sprendimas, kartu su dokumentais (teikiamos dokumentų kopijos) pateikiamas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atestuotiems asmenims (mokymus vykdysiančiam globos centrui).

Atkreiptinas dėmesys, jog nepritarus vaiko teisių apsaugos kontrolierės pateiktam siūlymui ir priėmus Projekto rengėjų siūlomą CK 3.217 straipsnio 1 dalies redakciją bus sukurti skirtingi pradinio vertinimo ir pasirengimo įvaikinimui ir globai (rūpybai) mechanizmai, nustatyti skirtingi subjektai atliekantys pradinį vertinimą.

6. Siekiant teisinio reglamentavimo aiškumo ir nuoseklumo, siūlytina svarstyti galimybę suvienodinti Projekto 3 straipsniu keičiamo 3.217 straipsnio 1 dalyje ir 3.270 straipsnyje vartojamas sąvokas ir suvienodinti subjektų, organizuojančių ir atliekančių asmenų, siekiančių globoti ar įvaikinti vaiką parengimą ir vertinimą (valstybinės vaiko teisių institucijos atestuoti asmenys ir globos centrai).

7. Pritariant Projekto rengėjų aiškinamajame rašte nurodytiems argumentams, kad šiuo metu galiojančiame teisiniame reglamentavime nustatytas 3 darbo dienų terminas vaiko laikinajai globai nustatyti (įskaitant ir geriausiai vaiko poreikius galinčio užtikrinti globėjo (rūpintojo) parinkimą) gali būti per trumpos (potencialių globėjų (rūpintojų) ir vaiko susipažinimui, vaiko ir asmenų, norinčių globoti vaiką nuomonių išklausymui, kt.), Projekte siūlomi terminai, susiję su vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymu, yra per ilgi ir suponuoja, jog laikinoji globa (rūpyba) vaikui bus nustatyta per ne trumpesnę nei 16 darbo dienų terminą. Todėl siūlytina:

7.1. Tikslinti Projekto 7 straipsniu keičiamo Kodekso 3.250 straipsnio 3 dalies formuluotę, vietoj 3 darbo dienų termino nustatyti, kad nurodymas globos centrui parinkti vaikui laikinąjį globėją (rūpintoją) ir pateikti rekomendaciją dėl globėjo (rūpintojo) paskyrimo

pateikiamas ne vėliau kaip per 1 darbo dieną nuo šioje straipsnio dalyje nurodytų aplinkybių atsiradimo;

7.2. Tikslinti Projekto 11 straipsniu keičiamo Kodekso 3.264 straipsnio 1 dalies formuluotę, vietoj 10 darbo dienų termino nustatant 5 darbo dienų terminą.

II. Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 499 ir 502 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto (Nr. 25-2837), Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymo Nr. XI-681 4, 5 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto (Nr. 25-2838), Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 42 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (Nr. 25-2839), Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 32 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (Nr. 25-2840), Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo Nr. I-621 17 ir 21 straipsnių pakeitimų įstatymo projekto (Nr. 25-2841) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.163, 3.217, 3.224, 3.243, 3.246, 3.250, 3.260, 3.261, 3.262, 3.264, 3.266, 3.269 straipsnių pakeitimo ir kodekso 3.211 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 499 ir 502 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymo Nr. XI-681 4, 5 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 42 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 32 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo Nr. I-621 17 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“ projekto (Nr. 25-2835) tobulinimo pasiūlymų neturime.

Pagarbiai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė

